

CUMHURİYET TÜRKİYESİ’NİN HALKÇILIK UYGULAMALARI: SOYADI KANUNU ÖRNEĞİ

*Zakir AVŞAR**

*Ayşe Elif EMRE KAYA***

ÖZET

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından, Batılı bir yönetim anlayışı benimsenmiş ve toplumun bu yönde dönüştürülmesine girişilmiştir. Bu noktada temel alınan bazı ilkeler belirlenmiş, bunlar bugünkü bilinen haliyle altı temel başlıkta toplanmıştır. Bunların içerisinde ön plana alınan, devletin ve toplumun yapılanmasında esas alınan halkçılık prensibi olmuştur. Eşitsizliklerin kaldırılmasına, ayrılıkların önlenmesine ve halkın kendisinin hâkim konuma getirilmesine dayanan bu görüş çerçevesinde, mevcut yapılanmadaki var olan aksaklıkların bertarafı yoluna gidilmiştir. Bu anlamda girişilen adımlardan biri de, soyadı kullanımının mecburi hale getirilmesi, lakap ve unvanların kaldırılmasıdır. Soyadı kullanımının öteden beri var olan bu toplulukta, yasal bir zorunluluğa dönüştürülme girişiminde başarılı olunabilmesi için yönetimin siyasal bir ikna süreci içine girdiği ve bu yönde dönemin kanaat önderleri olarak kabul edebileceğimiz öğretmenleri, din adamlarını, memurları ve basını kullandığı görülmüştür.

Çalışma, soyadı kanununun hazırlanma ve çıkış süreci ile soyadlarının kayıt altına alınması için verilen yasal sürenin bitimine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Çalışmada, konuya ilişkin mevcut literatür incelenmiş ve bunun yanı sıra, TBMM Zabıt Cerideleri ve dönemin basını üzerinde taramalar yapılmıştır. Çalışmada, kanunun çıkışından, kanunda öngörülen sürenin dolmasına kadar geçen sürede yürütülen siyasal iletişim ortaya konmaya çalışılmış, böylelikle hem konunun siyasal amaçları, hem de bu amaca giderken kullanılan araçlar incelenmiştir. Bu yönüyle çalışma, siyasal ve basın tarihine bir katkıyı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Halkçılık, Soyadı Kanunu, Lakap ve Unvanların Kaldırılması, Siyasal İletişim, Basın

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, El-mek: zakiravsar@gmail.com

** Dr. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Bölümü, El-mek: aemre@gazi.edu.tr

POPULISM PRACTICES IN REPUBLICAN TURKEY: SURNAME LAW AS AN EXAMPLE

ABSTRACT

After the proclamation of the republic, a western government approach has been adopted and the public, administrative and social structure was attempted to be in line with the said approach. Principles were determined and these were classified under six titles that are still known today. Among these principles, populism on which structuring of state and the society based, was placed in the forefront. Within the frame of this approach based on eliminating inequality, preventing distinctions and making the public become dominant, malfunctions available in then current structure were eliminated. One of the most important steps taken to achieve this was obliging the citizens to use surnames and abolishing various titles and by-names that had been used to that date in the social structure. In order to be successful in obliging the citizens to use surnames in a society that had been present for a long time, the government started a political convincing and communication process and made use of teachers, theologians and civil servants, who were the opinion leaders of those days, and the press. In the present study, the aim was to introduce the political convincing and communication efforts set forth from the date the law was enacted until the time the legal term foreseen in the law expired. In this study, we examined the existing literature about the subject and we also scanned the Parliamentary reports and the press of the period. Thus, both the political goals and the tools to reach the said goals were studied thoroughly. In this way, the present study aimed at contributing to the history of politics and the press.

Key Words: Surname law, Abolishment of titles and by-names, Political Convincing, Political Communication, Press

Giriş

Çalışmanın konusu, toplumsal alanda yapılan inkılâplardan biri olan Soyadı Kanunu'dur. 24 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 2525 sayılı Soyadı Kanunu, halk arasında var olan fakat yasal bir zorunluluğu olmayan soyadı kullanımının, resmi bir çerçeveye oturtulması girişimidir. Yeni kurulan ülkenin kuruluş prensipleri gereğince, eski uygulamaların oluşturduğu sorunları çözmeye ve modern toplumun inşası için gerekli olan yasal düzenlemelerin bir an evvel hayata geçirilme isteği, bu yasal düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Bu bakımdan konu ele alınırken öncelikli olarak kanunun çıkmasına yön veren siyasi yapılanma ve kanunun öncesinde toplumda var olan uygulama biçimleri verilmeye çalışılmış, böylelikle de kanunun çıkış amacı ve uygulama biçimlerinin mantığının anlaşılması hedeflenmiştir. Bunun dışında çalışma, soyadı kanununun hazırlanma ve çıkış süreci ile soyadlarının kayıt altına alınması için verilen süre bitimine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Çalışmada literatür çalışmasının yanı sıra, TBMM Zabıt Cerideleri ve dönemin basınına ilişkin taramalardan yararlanılmıştır. Bütün bu yönleriyle çalışmanın siyasi tarih alanına ve basın tarihi çalışmalarına ve Cumhuriyet rejiminin erken dönemi siyasal iletişimini anlamaya bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013*

Cumhuriyet'in İlanı ve Cumhuriyet Türkiye'sinin Halkçılık Prensibi

Birinci Dünya Savaşı, Sevr, Mondros antlaşmaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen bitmesi ve Milli Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan yeni Türk devleti, yönetim biçimi olarak Cumhuriyet'i benimsemiş ve 29 Ekim 1923 tarihinde bu durumu resmen ilan etmiştir. Cumhurbaşkanlığı görevini Mustafa Kemal Paşa'nın, Başbakanlığı İsmet Paşa'nın üstlendiği Cumhuriyet rejimi, eski sistem ve devirleri çağrıştıran, yönetim yapısının üzerinde ağır bir gölge gibi duran birçok simge, sembol ve oluşumdan kurtulmak ve hedefledikleri yeni devlet ve toplum biçimini inşa etmek için çeşitli alanlarda "devrim" niteliğinde değişikliklere yönelmiştir. Çünkü bu eskiyi çağrıştıran her şeye mesafeli, hatta mümkün olduğunca bunlardan kurtulmaya azimli ekip için Cumhuriyet, "... imkan demektir, Cumhuriyet yalnızca adıyla bile birey özgürlüğünü aşıl原因an sihirli bir aşı idi... Kendisine bağlı olanları en ileri aşamalara götürme imkanı verirdi¹. Bu düşünce ile ilk iş olarak Cumhuriyet'in ilanına rağmen muhafazasına bir süre devam eden hilafet kurumu kaldırıldı ardından da, Cumhuriyet'in yeni anayasası kabul edildi². Her geçiş sürecinin çalkantıları ve mücadeleleri olduğu gibi bu dönem de zorlu geçti, fakat Mustafa Kemal'in liderliğindeki ekip, karşılarında beliren çeşitli sorunları, her türlü ikna ve benimsetme yöntemlerini kullanma, uygulama ve kararlılıklarını göstermek suretiyle bertaraf etmiş ve kısa bir süre zarfında siyasal hâkimiyetlerini ülke genelinde tesis etmiştir. İşte bu noktada, henüz kurulmuş bu yeni devleti, Batılı devletlere denk duruma getirebileceği düşünülen muazzam bir yenileşme programının uygulanmasına girişilmiştir. Toplumunu modernleştirmeyi ve devlet yapısını laikleştirmeyi hedefleyen bu reformların kaynağında, o güne değin toplumsal alanda sorun teşkil eden fakat çözüme bir türlü ulaştırılamamış olan işlere, bir hal çaresi önermesi fikri yatmakta idi³. Mustafa Kemal, eskiden kalma bazı temel yapısal unsurları değiştirip, onların yerine Batı uygarlığından esinlenmiş bir topluluk kurma amacına yönelik bu dünya görüşünü, birkaç temel noktada odaklayarak, devlet politikasına dönüştürmüştür. Bunları kendi ifadesiyle, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık ve halkçılık olarak da vasıflandırmıştır⁴. Toplumuna kimliğini ve haklarını verme hedefi olarak belirlenen devrimler işte bu ilkelerden doğmuşlardır⁵. Bu altı ana ilkenin arasında özellikle halkçılık ilkesinin ülkenin yeniden düzenleniş biçiminde, toplumsal yapının inşa sürecinde ayrı bir yere ve öneme sahip olduğu ise muhakkaktır.

Halkçılık kavramına bakıldığında, öncelikle kelimenin, halkın yönetimi, daha geniş bir ifadeyle halkçılık; halkın kendine hâkim olması anlamına geldiği görülmektedir. Bir ülkede halkçılığı hâkim olması demek, bütün bireyler arasında eşitliğin sağlanması, vatandaşlar arasında çalışma ve kazanmadan dolayı hal ve mevki farkından başka hiçbir surette hiçbir imtiyazın bulunmaması ve bütün fertlerin kanun önünde aynı seviyede bulunması, hiç kimsenin diğeri üzerinde baskısının olmaması, insanların kanunun tayin ettiği mevkiinden başka hiçbir başka mevkiinin olmaması demektir⁶. Bu haliyle de halkçılık, bir taraftan birey ile hükümet arasında

¹ Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri", İnternet Adresi: <http://www.atam.gov.tr>.

² "Bütün olarak bakıldığında, reformlar binlerce defa ilan edilmiş bir hedefi açığa çıkarıyor, ülkenin dört bir yanında şunu haykırıyordu: "Çağdaş uygarlığa yetişmek". Öte yandan "gericilik ya da geçmiş olarak nitelenen düşmana gelince o aslında geleneksel kültürün tümüydü ve tabii din de bunun ayrılmaz bir parçasıydı. Bu modern uygarlık mutlak modeldi ve bu haliyle hiçbir etkiyi, hiçbir siyasi ya da kültürel bağı taşımıyordu" (Stefanos Yerasimos, "Tek Parti Dönemi", Geçiş Sürecinde Türkiye. Der: İrvın C. Schick ve E. Ahmet Tonak. Çev: Aydın Pesen. Dördüncü Baskı. İstanbul: Belge Yayınları, 2003, s.102)

³ Şerif Mardin, "Atatürk Devrimlerini Hazırlayan Faktörler (Siyasi Batılılaşmamızda Üç Engel)", Türkiye'de Toplum ve Siyaset. Makaleler 1. (Der: Mümtaz'er Türköne/Tuncay Önder. 9. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 162.

⁴ Şerif Mardin, "Atatürkçülüğün Kökenleri", Türkiye'de Toplum ve Siyaset. Makaleler 1. (Der: Mümtazer Türköne/Tuncay Önder. 9. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 181.

⁵ Tahsin Yücel, "Atatürk ve Devrimleri", Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri, Der. Nazife Güngör, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2007, s. 154-155.

⁶ Halil Nimetullah, *Halkçılık ve Cumhuriyet ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1930, s. 18.

Turkish Studies

kurulan münasebetlerde, diğer taraftan fertlerin de kendi aralarında gerçekleştirdikleri ilişkilerde düzeni sağlayacak ilkelerin kaynağı ve toplum hayatını en sağlam ve en doğru bir surette tesis edecek yol olarak görülmüştür⁷. Mustafa Kemal, daha Milli Mücadele yıllarında “halkçılık toplumsal düzeni, emeğe dayandıran bir toplumsal öğretimdir” diyerek konuya bakışını net bir biçimde ortaya koymuş ve yeni devletin ilk günlerinde de Türk devletini bir halk devleti, halkın devleti olarak inşa etmeyi hedeflediğini açıklamıştır⁸. Mustafa Kemal, Türkiye’de Batı’da olduğu gibi, çıkarları birbirleri ile çatışan sınıfların bulunmadığını ve benimsediği kalkınma yolunun bütün sınıfları bir arada zenginleştiren bir kalkınma olması gerektiğini de sürekli vurgulamıştır. Bütün halkı “imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle” olarak tek parti içinde toplamanın fikri temeli de budur⁹.

Bu noktada, Ziya Gökalp’in ve Durkheim’in halk içinde sınıfların olmadığı, meslek gruplarının var olduğu yönündeki görüşlerini hatırlamak yararlı olacaktır¹⁰. Çünkü Cumhuriyet rejiminin, bir toplum ve siyaset modeli olarak benimsediği halkçılık düşüncesinin temelleri Batı korporatizmine ve bundan etkilenen Ziya Gökalp’in düşüncelerine bağlı olarak biçimlendirilmiştir. Bu düşünceye göre toplum, birbirine karşılıklı olarak bağımlı ve işlevsel açıdan birbirini tamamlayan bir bütündür. Gökalp, halkı eşit siyasal hakları ve yasalar önünde eşit statüsü olan yurttaşlar bütünü olarak tanımlamıştır¹¹.

Toplum düzeninin sınıf ayrılıklarına dayandırılmasını toplum huzuruna ve insanlık onuruna aykırı sayan bu görüş, bütün meslek ve hizmetlerin itibar görmesini sağlayıcı şartları hazırlayarak sınıflaşma eğilimini engellemeyi hedeflemiştir¹². Bu şartları sağlama iki yönden olacaktır. İlki, ekonomik yönden, halka insan onuruna yaraşır bir hayat düzeyi ve güvenliği sağlamak, herkesi iyi kazançlı bir iş sahibi yapmak; ikincisi kültürel seviye ve eğitim yönünden, halka insan ve vatandaş olma hakkının onurunu değerini ve bilincini veren geleceği için umudunu güvence altına alan aydınlığı, bilgi ve beceriyi kazandırmak. Halkçılık ülküsünü getiren Mustafa Kemal, bunları sağlamanın yollarını göstermeye açmaya ve uygulamaya çalışmıştır¹³. Bu yönde bir dizi inkılâp gerçekleştirilmiştir. Altı kategori altına toplanabilecek olan bu düzenlemeler şu şekildedir. Siyasi alandaki İnkılâplar: Saltanatın kaldırılması, Ankara’nın Başkent Olması, Cumhuriyetin İlanı, Halifeliğin Kaldırılması, Çok Partili Rejim Denemeleri, Kadınlara Siyasal Hakların Verilmesi. Toplumsal alandaki İnkılâplar: Şapka ve Kıyafet Devrimi, Lakap ve Unvanların Kaldırılması, Soyadı Kanunu, Laiklik, Milletlerarası Takvim ve Saatin, Yeni Rakamların Kabulü ve Ölçülerde Değişiklik, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması. Eğitim Alanındaki İnkılâplar: Millet Mekteplerinin Açılması, Öğretimin Birleştirilmesi, Medreselerin Kapatılması, Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun, Harf Devrimi, Güzel Sanatlarda Yenilikler, Türk Tarih ve Dil Kurumlarının Kurulması, Dil Devrimi, Üniversite Reformu, Üniversite Öğreniminin Düzenlenmesi. Ekonomi Alanındaki

⁷Nimetullah, a.g.e. s.22

⁸ Rauf M. İnan, “Gazi’nin (Atatürk’ün) Halkçılık Ülküsü Halkevleri ve Sonrası”. *Bellekten, Atatürk Özel Sayısı*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu, Cilt: LII , Sa. 204, Kasım 1988, s. 877; Şerafettin Turan, “Atatürkçülük/Kemalizm”, Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri, Der. Nazife Güngör, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2007, s. 59-60.

⁹ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*.5. Baskı. Ankara : İmge Kitabevi. 2001, s. 118.

¹⁰ Şerif Mardin, “Türkiye’de Gençlik ve Şiddet”, Türkiye’de Toplum ve Siyaset. Makaleler 1. (Der: Mümtaz’er Türköne/ Tuncay Önder. 9. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.282; Şerafettin Turan, “Atatürkçülük/Kemalizm”, Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri, Der. Nazife Güngör, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2007, s. 63-64.

¹¹ Hüriyet Konyar, *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*. Birinci Basım. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1999, s.192-193.

¹²CHP Genel Sekreterliği Yayın Bürosu. *CHP’nin Temel İlkelerinden. Devletçilik - Halkçılık*. Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 1965, sayfa numarasız.

¹³ Rauf M. İnan, “Gazi’nin (Atatürk’ün) Halkçılık Ülküsü Halkevleri ve Sonrası”. *Bellekten, Atatürk Özel Sayısı*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu, Cilt: LII , Sa. 204, Kasım 1988, s. 881.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

İnkılâplar: İzmir İktisat Kongresi, Aşar Vergisinin Kaldırılması, Çiftçinin Özendirilmesi, Örnek Çiftliklerin Kurulması, Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kurulması, Kabotaj Kanunu, Sanayi Teşvik Kanunu, Toprak Reformu, I. ve II. Kalkınma Planları, Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kurulması, Ticaret ve Sanayi Odalarının Kurulması. Hukuk Alanındaki İnkılâplar: Mecellenin Kaldırılması, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Yeni Anayasanın Kabulü, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Şer'iyeye Mahkemelerinin Kapatılması¹⁴.

Soyadı Kavramı ve Soyadı Kullanımının Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi ve Soyadı Kanunu

Toplumsal alanda yapılan inkılâplardan biri olan Soyadı Kanunu'nun kabulü, ülkenin yeniden yapılanmasında temel prensip olan halkçılığın önünde bulunan bir eksikliğin giderilmesine hatta üzerinde duran bir 'kambur'a yönelik müdahale olarak ele alınmalıdır. Fakat bu konuyu derinleştirmeden evvel, soyadı kavramına ve tarih içindeki gelişimine ana hatlarıyla bakılmasında yarar bulunmaktadır. Buna göre, soyadı kavramı olarak kişinin varlığına bağlı ve kişiyi diğerlerinden ayıran genel ve özel hususiyetleri kendi içinde ifade eden bir kelimedir. Ad, kişinin aile ve sosyal hayat içinde iktisap ettiği bir sıfattır. Ad, bir tanıtma vasıtasıdır. Herhangi bir kişinin adı bize onun cinsiyetini, dini inancını, milliyetini, hatta bir ölçüde sosyal hayattaki mevkiini ortaya koyar. Kişinin öz adı, bir kimsenin doğumu ile kendisine takılırken, soyadı kendisinden evvel mevcut olan aileden fertlere intikal eden bir addir¹⁵. İnsanların tek başına yaşadığı dönemlerde soyadı kavramı yoktur. Ne zaman ki insanlar arasında mücadeleler başlamış ve bireyler kendilerini korumak için birlikte hareket edip, kabileler teşkil ettiklerinde o topluluğa ait olduklarını gösteren işaretler kullanmışlardır. Topluluğun yavaş yavaş ilerlemesi ile birlikte kabile sistemindeki ad keyfiyetini aileye intikal ettirmiş ve nihayet günümüzdeki halini almıştır. Soyadının kaynağını Roma hukukuna dayandırmak mümkündür. Aile hayatında babanın mutlak hâkimiyeti söz konusudur. Bu nedenle de babanın adını bütün aile fertleri taşırdı. Aile reisinin taşıdığı ad, ecdattan intikal eden, hiç değişmeyen ve bugünkü anlamıyla soyadı olan addir¹⁶.

Türkiye'ye bakılacak olursa; her ailenin öteden beri bir isme sahip olduğu bilinmektedir. Bunlara lakap ya da şöhet denilirdi. Öyle ki, bir kimsenin anılıp tanınması, mensup olduğu aile ismile olurdu. Mesela Molla'nın oğlu Ali, Kötü Osman'ın kızı Fatma gibi. Aile ayrıcalıklarını belirtmek için zade, zadeler, gil veya giller, ler ve lar takılarının lakapların sonuna getirilerek kullanımı da mevcuttu. Örneğin Kasnak lakabı, Kasnakzadeler veya Kasnaklar, Saraç lakabı Saraçoğlu, Çıkılı lakabı, Çıkılılar veya Çıkılıgiller gibi¹⁷. Ayrıca daha çok yazar grubunda yaygın olan, kişisel özelliklerine, düşünce ve görüş eğilimlerine uygun olarak kendi seçtikleri ya da başkalarının önerdiği takma adların kullanımı da söz konusu idi¹⁸. Türklerde aile adlarının geçirdiği devreleri şu şekilde de sınıflandırılmıştır. Birinci devre, aile adı (boy) isminden ibaretti. Oğuz Türklerinde herkes kendi boyunun adıyla tanınıyordu (Avşar, Salur, Kazan gibi). İkinci devirde ise, aile adı (soy) isimleri idi. Soyadından sonra (oğlu) geliyordu. Mesela (Sepetçi oğlu) gibi. Üçüncü devirde Osmanlılık devrinde oğlu yerine (zade) kullanmak adet oldu. Dördüncü devir ise, Avrupalıları taklit devri oldu. Aile adı küçük addan sonra konulmak moda oldu¹⁹. Görüldüğü üzere, Türkiye'de uzun zamandır bir çeşit soyadı kullanımı söz konusudur. Fakat eski uygulamalarda sicile geçirilmesi hakkında bir hüküm bulunmamakta idi. Cumhuriyet Türkiye'si'ne gelindiğinde ise bu durum, değişen dünya şartları altında bireylerin birbirlerinden farkını ve devlet hizmetleri

¹⁴ <http://tr.wikipedia.org>.

¹⁵ Naim Tezmen, *Tatbikatta İsim – Yaş Tashihi Davaları ve İlgili Mevzuat*. İstanbul: Aklaya Matbaası, 1962, s. 18-19.

¹⁶ Tezmen, a.g.e.s.34

¹⁷ M. Kemal Çalık, *Türk Ad ve Soyadı Sözlüğü*. İstanbul: Kastaş Yayınları. 1989, s.9; Naim Tezmen, *Tatbikatta İsim – Yaş Tashihi Davaları ve İlgili Mevzuat*. İstanbul: Aklaya Matbaası, 1962, s.35).

¹⁸ Gündüz Artan, *Takma Ad- Soyadı – Rumuz Dizinleri (Tanzimattan Günümüze)*, Mersin: Türk Kütüphaneciler Derneği İçel Şubesi Yayınları: 1, 1994, s. 3.

¹⁹ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Soyadı. 3396 Türk Adı*. Ankara: Köyhocası Matbaası. 1935, s.11-12.

Turkish Studies

önünde eşitliklerini, yeterince anlatmaya imkân vermiyordu. Bireyler arasında bir duvar gibi soğuk ve ayırıcı, eşitsizlik intibai veren birtakım unvanlar, lakaplar, uygulamalar hedeflenen çağdaş Türkiye'ye yakışmıyordu. Enver Behnan Şapolyo o gün içinde bulunulan durumu ve ulusal kültürün sağlanmasını gerektiren tabloyu şu şekilde ortaya koymaktadır:

“...Türk arı dilini öz adını 10. asırdan 20. asra (Kemal Atatürk)'e kadar kaybetmişti. Diğer Müslüman olan Perslerin ve Arapların ve diğer Sami kavimlerin dillerinden kelimeler almışlar ve bütün bu kavimlerin adlarını da bir moda gibi kabul etmişlerdi. Bugünkü adlarımızın çoğu, Arapça, Acemce, Yahudice, Asuricedir. Osmanlılık devrinde Türk budununda pek az Türk adı köylülülerimize kalmıştı. Türk muhakkak suretile bir soyadile anılırdı. Bunu da kaybetmişiz, yalnız yine budunun arasında soy adları bulunuyordu”²⁰.

Bu duruma müdahale gecikmemiştir. Öncelikli olarak, soyadı kanununa zemin hazırlayan önemli bir yasal gelişme olarak 1926 yılında Medeni Kanun kabul edilmiştir. Kanunun 25. ve 26. maddelerine göre, aile isimlerinin alınması hükmü konulmuş, fakat bütünüyle hayata geçirilmemiştir²¹. Anılan maddeler, soyadı alımını bir zorunluluk olarak öngörmemiş, yaptırım düzenlememiş, dolayısıyla da uygulama alanında istenilen olmamıştır. Bir müddet sonra ise, Muğla milletvekili Nuri Bey, mevcut nüfus kanununa eklenmek üzere bir kanun tasarısı teklif etmiştir²². Bunun üzerine, teklif daha evvelden Adliye Encümeni'nde müzakere edilmekte olan soyadı kanunu ile ilgili görülmüş ve Adliye Encümeni'ne havale edilmiştir²³. Yaklaşık iki buçuk ay sonra, gazeteler Adliye Encümeni'nin herkesin soyadı taşıması mecburiyetini ve soyadının isimden sonra yazılmasını kararlaştırıldığını haber veriyorlardı²⁴. Buna göre, soyadlarının ailede kocalar tarafından intihap edilmesi (seçilmesi), mümeyyiz olanların kendilerine soyadı seçmeye muhtar oldukları, rütbe, memuriyet, aşiret, yabancı ırk isimlerinin ve aile büyükleri ve ataların isimlerinin soyadı olarak kullanılmaması kabul edilmiştir. Encümen, kanunun daha çabuk tatbik edilebilmesini temin için layihaya cezai müeyyideler koymuştur. Soyadlarının nüfus kütüğüne ve doğum kâğıtlarına yazılmasında ihmal gösteren memurlar hakkında kaymakamlar bir haftaya, valiler on beş güne kadar maaş kat'ı cezası vereceklerdir. Soyadlarını iki senelik müddet içinde memurlara bildirmeyenlerden beş liradan on beş liraya kadar ceza alınması hükmü getirilmiştir. İhtiyar heyetleri azaları ve belediye memurlarına verilecek vazifelerde ihmali görülenlerden on liradan elli liraya kadar hafif para cezası alınacaktır. Kanunun tatbiki için bir nizamname yapılacak, neşrinden altı ay sonra mer'iyete girecektir²⁵.

²⁰ Şapolyo, a.g.e. s. 3-4.

²¹ Yasemin, Doğaner, “Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar”, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ed: Ayten Sezer, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003, s.334.

²² Bu noktada şu eklenmelidir ki, söz konusu kanunun Meclis'e teklif edilmesinden önce, kamuoyunda soyadı meselesinin varlığı söz konusudur. Öyle ki, gazetelerin okurlarından soyadı kanunun düzenlenmesine ilişkin öneriler gelmektedir (“Soy Adı ve Bir Teklif”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Ocak 1934; “Soy Atları”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Şubat 1934).

²³ *Cumhuriyet*, 8 Mart 1934.

²⁴ Erik Jan Zürcher, soyadı kanununun kabulünü, “nüfus kaydı açısından ileriye doğru büyük bir adım”olarak yorumlamıştır (*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.7.* Baskı. Çev: Yasemin Saner Gönen. İstanbul: İletişim, 2000, s.273). Yasemin Doğaner'e göre ise, soyadı kanunu daha önce yapılan toplumsal düzenlemelerin tamamlayıcısı niteliğindedir (“Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar”, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ed: Ayten Sezer, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003, s.333).

²⁵ *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1934. Bireylerin öz ve soyadlarına ilişkin düzenlemeler, çıkarılan 2525 sayılı kanunun yanı sıra Medeni Kanununun 158. ve 264. maddeleri ile de belirlenmiştir. Medeni Kanununun 158. Maddesinin ilk düzenlemelerine göre; kadın kocanın soyadını taşırdı; günümüzde ise, kadın evlilik soyadının önünde babasından gelen soyadını da kullanabilmektedir. Yine aynı kanunun 264. Maddesinin ilk düzenlemelerine göre, çocuğun soyadı babasının soyadıdır. Fakat bu madde de değişikliğe uğratılmış ve çocuklar annelerinin soyadını alabilme hakkına sahip olmuşlardır (Ayrıntılı bilgi için bkz: “Çocuk annesinin soyadını taşıyabilecek”, İnternet Adresi: <http://www.sabah.com.tr>, Erişim Tarihi: 21.05.2013).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

TBMM, Nuri Bey'in verdiği kanun teklifini, ilk olarak 16 Haziran 1934 tarihinde, ardından da 18 Haziran 1934 tarihinde görüşmüştür. 18 Haziran da gerçekleştirilen görüşmelerde önce Refet Bey söz almış ve konuşmasında; "Türkiye'de mevcut halkın %95'inde muhakkak aile ismi olduğunu ve bunun %80'inin tescil edildiğini ifade etmiş, ardından da şu öneriyi sunmuştur:

*"Bir defa nüfus sicillatında kaydedilmiş olan aile isimleri başka muameleye hacet kalmaksızın mecburen kullanılın. Resmi muamelede kullanacak, imzasında kullanacak. Bunlar % 85, % 90'ını teşkil eder. Mütebakisi aile ismi mevcut olup, ta şimdiye kadar tescil ettirmemiş olanlar. Bunlar da herhangi bir vesika ile mesela, şöyle bir tapu senedim vardır, yahut mahkemedен şöyle ilamım vardır. Burada aile ismim şöyledir der. Bu vesikalara istinaden nüfus dairelerinde tescil yaptırırlar. Bunun haricinde üçüncü kısım vardır ki, şimdiye kadar hiç aile ismi kullanmamış olanlar. Bunlar da pek cüzidir. %3 ve 5 arasındadır. Onlar da doğrudan doğruya bir beyanname yapar, o beyannameyi tasdik ettirir ve tecil ettirirler"*²⁶.

Bu konuşma üzerine söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ise, Refet Bey'in konuşmasının girişi ile sonucu arasındaki bağlantıyı anlayamadığını ifade etmesinin ardından, kanunun çıkış amacını net bir biçimde ortaya koyan şu konuşmayı yapar:

*"...Türklerin aile ismi vardır, zaten yok diyen yoktur, fakat kullanmıyorlar. Bu kanunun maddesi, Türkleri bu adları kullanmağa mecbur edecektir. Soyadı olan onu kullanacak, olmayan da kendine yeni bir ad bulacaktır. Türkler, kendi asıl adlarını unutmuşlar ve bir takım sıfatlar kullanmışlardır. Müftüzade... her kazada bir müftü olduğuna göre ve her müftünün yirmi beş sene yaşadığını farzederek bir asırda dört müftü sülalesi ve her müftünün de beşer çocuğu olduğunu kabul edersek, bir kazada yirmi tane müftüzade olacaktır. Buna mukabil şehzade, binbaşzade, kaymakamzade, valizade diye namütenahi bir takım sıfatlar takarak kendi asıl isimlerini unutmuş olanlar çoktur. Hatta sarayın verdiği adları kullananlar da vardır. Bunları kurtarmak istiyoruz"*²⁷.

O günkü oturumda kanunun birinci maddesine eklenmesi istenen ikinci teklif ise, Ziya Gevher Bey'den gelmiştir. Ziya Bey, kanunun ilk maddesine "Bu ad, yeni ad alan veya değiştirenler için yabancı hiçbir dilden olamaz" ifadesinin eklenmesini önermiştir. Fakat o oturumda teklif üzerine konuşma yapanlar, böyle bir kayıt alma gerekliliği üzerinde anlaşamamışlar, nihayetinde de Meclis reisinin böylesi bir ekleme yapılırsa dahi bunun kanunun ilk maddesine değil de, üçüncü maddesine eklenmesi yönünde bir teklifi olmuş ve oturum bu şekilde sona ermiştir²⁸.

Meclis'in konuya ilişkin ikinci toplantısı ise, 21 Haziran 1934 tarihindedir. Bu oturumda kanunun üçüncü maddesi üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Kanun teklifinde geçen; rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umum edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz" ifadesi muğlak bulunmuş, neyin bu kapsam dâhiline girip, kimin bu nitelemelere karar vereceği yönünde itirazlarda bulunulmuştur. Sorulara Dâhiliye Vekili Şükrü Bey cevap vermiş, Şükrü Bey kanunun maksadının fiilen artık olmasa da hayallerde var olan ve haricinde yakın zamanlara kadar istifade ettiği ayrılıkları kaldırmak olduğunun bir kez daha altını çizmiştir²⁹. Oturumun devamında teklifte yer alan diğer 12 maddede görüşülmüş ve gelen

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, Cilt 23, İçtima: 3, 18 Haziran 1934,s.222- 223.

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, Cilt 23, İçtima: 3, 18 Haziran 1934,s.223.

²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, Cilt 23, İçtima: 3, 18 Haziran 1934, s.224. 1935 yılında Soyadı Kanununun çıkmasının hemen ardından yapılan bir çalışmada Ziya Bey'in bu teklifine destek veren ifadeler yer almaktadır. Çalışmada Türk adı kor düsturuyla her Türk çocuğunun adının Türk adı konması gerektiği belirtilmiş ve Türkçe ad koymayan, Türk değildir denmiştir(Enver Behnan Şapolyo, Türk Soyadı. 3396 Türk Adı. Ankara: Köyhocası Matbaası. 1935,s. 18).

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, Cilt 23, İçtima: 3, 21 Haziran 1934,s.246.

itirazlar dikkate alınarak, bir takım kelime tahsisleri ve ifade değişiklikleri sonrasında hepsi kabul edilmiştir³⁰.

Kanunun Meclis'ten geçmesi ile birlikte, gözler halka çevrilmiştir. Dönemin gazeteleri, soyadı konusuna büyük önem vermişler³¹ ve halkın bir an evvel soyadını almasını sağlamak için konuyu canlı tutmuşlardır. 22 Kasım 1934 tarihli *Cumhuriyet* bu durumu, "Herkes soyadı aramakla meşgul..." şeklinde bir haberle okuyucularına duyuruyordu. Haberin devamında, memurların ve öğretmenlerin, 28 Aralık'ta yürürlüğe girecek olan soyadı kanununda halka örnek olmaları için 31 Ocak'a kadar mutlaka soyadı almaları ve sicile yazılmaları gerektiğinin vilayete bildirildiği belirtiliyordu³². Aynı haberde, birçok kimsenin soyadlarını tescil ettirmek için harekete geçtiği bildirilmiş, aile ismini seçmede ufak tefek bazı aksaklıkların yaşandığı ifade edilmiştir³³.

O günlerde en fazla merak edilen, gerek Çankaya sofrasında, gerekse de CHP Meclis grubunda en çok konuşulan ise, Mustafa Kemal'e soyadı bulmak idi. Bunun için, bazı ileri gelen dil ve tarih uzmanları toplantılar yapmışlar, bu toplantılarda değişik teklifler ileri sürmüşlerdir³⁴. Nihayet, 25 Kasım 1934 tarihinde ise, Mustafa Kemal'in "Atatürk" soyadını aldığı manşetten, "Gazi Hazretleri dün Meclisten çıkan kanunla "Atatürk" soyadını aldılar" şeklinde duyuruluyordu³⁵. Kanun teklifini Meclis'e İsmet Paşa vermiştir³⁶. İsmet Paşa, alkışlar eşliğinde yaptığı tarihi konuşmasında şöyle diyordu:

*"Arkadaşlar Büyük Önderimiz Cumhurreisimizin soyadı için kanun teklif ediyoruz. Düşündük ki, soyadı kanunu tatbik olunurken Büyük Önderin taşıyacağı adı tayin Büyük Meclisin borcudur. Bu kanunla Atatürk adını teklif ediyoruz. İnanyoruz ki, ulusun en değerli varlığı olan Cumhuriyetimizin adını söylerken derin saygı ve sevgi duygularımızı birlikte sezdirmiş olacağız. İnanyoruz ki, Atatürk adı ile büyük Türk Ulusu en büyük oğluna en büyük saygılı hitabını yapmış olacaktır"*³⁷.

Cumhuriyet'te İsmail Müştak, Mustafa Kemal'e niçin Atatürk soyadının verildiğini değerlendirdiği yazısında şunları söylemiştir:

"Ona niçin Atatürk dedik? Niçin mi? Daha iyisini diyemez, daha büyüğünü veremezdik de onun için. Türklükten daha temiz bir soy, atalıktan daha yüce boy tanımıyorduk da onun için. Gönüllerimizde yaşamış, gözyaşımızda büyümüştü de onun için. Onun hamuru Türk sızılarının ateşile, onun fidanı Türk acununun güneşile pişmişti de onun için. Türklük onda öz benliğini

³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, Cilt 23, İçtima: 3, 18 Haziran 1934, s.259.

³¹ Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Haziran 1934.

³² Yasemin Doğaner, soyadı kanununun uygulanmasında öğretmenlerin yanı sıra CHP Genel Merkezi'ne ve Halkevlerine de büyük görevler düştüğünü ve kişi ve kurumlar aracılığıyla soyadı alma işinin hızla hayata geçirilmesinin sağlandığını ifade etmiştir ("Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar", Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ed: Ayten Sezer, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003, s.335).

³³ *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1934; *Milliyet*, 18 Kasım 1934.

³⁴ Nuri Köstüklü, "Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, 264.

³⁵ *Cumhuriyet*. Aynı zamanda fazla olan Arapça olan Mustafa'yı atıp, hayatının geri kalan kısmında ve sonrasında tanındığı Kemal Atatürk oldu, Kemal yerine de daha Türkçe görüldüğü iddia edilen "Kamal" kondu, fakat bu kısa sürdü ve genel bir kullanıma erişemedi(Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev: Metin Kırıatlı. 8. baskı. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV. Dizi – Sayı 8, 2000, s. 287-288). "Kamal" olarak kullanımına ilişkin örnekler için bkz. *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1935; 21 Şubat 1935; *Ulus*, 2 Mart 1935.

³⁶ www.biyografi.net, internet adresinde, TBMM'ne Atatürk soyadını teklif eden kişinin Agop Dilaçar olduğu belirtilmiştir. Asıl adı Agop Martanyan olan bu kişiye soyadı kanunun kabulünden sonra bizzat Atatürk Dilaçar soyadını kendisine vermiştir.

³⁷ *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1934; *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Kasım 1934; TBMM Zabıt Ceridesi, İ:7, C: 1, 24 Kasım 1934.

bulmuş o Türklükte kendi yolunu görmüştü de onun için. Onun dileğine Türkün yüreği bundan daha ünlü bir ad üzerinde birleşmezdi de onun için. Geçmiş geleceğe bağlayan büyük yol üstünde onun hızına Türk atasının sesinden başkası yetişemezdi de onun için. Atatürk derin biri inançla sonsuz bir kıvançtan doğdu. Onun adını düşünmeden koyduk, konuşmadan anlıyoruz. Atatürk Türkün ta kendisidir, Türke kutlu olsun”³⁸.

Hâkimiyet-i Milliye’de, Falih Rıfki, “Atatürk” başlıklı yazısında da, şunları söylüyordu:

“En büyük Türk odur. Atatürk onun soyadı değildir; Atatürk onun kendisidir. Bu ad Türk tarihinin üstünde bir sancak gibi dalgalanacaktır; Türk tarihinin dünü, bugün gibi, yarını onun gölgesi altındadır. Mustafa Kemalsiz Türk, Türksüz Mustafa Kemal anlaşılabilir: İkisi biri birinde buluştu, biribiri içinde sürüp gideceklerdir. Mustafa Kemal, ona babasının taktığı Arapça bir ad, Gazi, ona, ulusunun verdiği Arapça bir sandı. Soyunu ölümden kurtarmış olanı, soy dilinin en öz, en arı sözü ile bezemek gerekti. Ata’dan öz türk’ten arı ne söz bulunabilir? Türklük, tükenmez bir kaynaktır. O, bir sızıntının izinden giderek, bu kaynağın üstünde yüzlerce kat bağlayan taş toprak yığınlarını kaldırıp attı. Yaz güneşi gibi aydın, yaz aydınlığı gibi gür, içeni kandıran, dokunduğunu diriltten, bir Türk türküsünün sesi ile akan bu su, işte o kaynaktan geliyor. Adı, kendine, kendi, adına kutlu olsun”³⁹.

Aynı gün gazeteler, Atatürk’ün Başbakan İsmet Paşa’ya “İnönü” soyadını verdiğini yazıyorlardı⁴⁰. Atatürk’ün Başvekâlete hitaben yazdığı metin şu şekilde idi: “Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin, inkılâp tarihimizin ilk şerefli ve parlak sayfası olan İnönü meydan muhaberelelerinin başkahramanı olmuş bulunması itibarile soyadı kanunu icabı olarak alacağı aile isminin İnönü olmasını çok yerinde bulduğumdan kendilerine bu soyadını tevcih ettiğimi bildiririm”⁴¹.

İlerleyen günlerde de, Kocaeli Milletvekili İbrahim Süreyya Yiğit, Atatürk soyadının yalnızca Mustafa Kemal’e ait olmasına ilişkin bir kanun teklifi sunmuştur. İbrahim Süreyya Meclis’te konuya ilişkin şu konuşmayı yapmıştır:

“Arkadaşlar geçen ayın 24. Günü Büyük Kurultay bir yasa çıkardı. Bu yasa ile Türk ulusunun ulu kurtarıcısına bir soyadı verdi. Atatürk dedi. Bu çıkan kanunda Atatürk adının başkası tarafından her hangi bir şekilde kullanılmaması için bir engel yoktur. Hatıra gelebilir ki, saygı sayarlar bu adı kullanmazlar. Bunun aksi de vardır. Bazıları da sevgi ile bu adı takarlar ve kullanırlar... Bu adı öz ve soyadı olarak kullanmaktan başka bir de herhangi bir kuruma, yapıya vermekte olabilir. Bunun da önüne geçmek lazımdır. Netekim bir süthaneye Atatürk süthanesi demişler işittim. Yarın bir motör, bir vapur da herhangi bir şey de bu adı alabilecektir. Bu kanun bütün bunlara mani olabilecektir. İkinci maddeye gelince, Atatürk adının başına ve sonuna ekler koyarak ta isim alanlar olabilir. Netekim oluyor. Ben Türkata şeklinin alınmasını da muvafık bulmuyorum. Bu madde bütün bunların önüne geçecektir. Üçüncü maddesi de, şimdi arz ettiğim gibi, bundan evvel bazı müesseselere konmuş isimlerin de bununla önüne geçmiş oluyoruz... Bu kanun Yüksek Kurultay heyetinizce onaylanacak olursa, Türkün ulu sevgilisi ve kurtarıcısının adı da kendi gibi eşsiz kalacaktır”⁴².

Konuşma sonunda teklifi oy birliği ile kabul edilerek; Atatürk ismi, ön ad veya soyadı olarak kimse tarafından kullanılmamasına karar verilmiştir.

³⁸ 27 Kasım 1934.

³⁹ 25 Kasım 1934. Bu konuda benzer bir yazı için bkz. Necip Ali, “Atatürk”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Kasım 1934; Burhan Belge, “Atatürk, Soyadı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Kasım 1934, Ahmet Şükrü Esmer, “Atatürk”, *Milliyet*, 26 Kasım 1934.

⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Kasım 1934.

⁴¹ *Cumhuriyet*, “Atatürk’ün Başbakanı Verdiği Soyadı: İnönü”, 27 Kasım 1934. Oysa daha 21 Kasım 1934 tarihli *Cumhuriyet* de, Başbakan İsmet Paşa’nın soyadı olarak İnönü verildiği duyurulmuştur. Aynı şekilde *Milliyet* de 23 Kasım 1934 tarihli sayısında İnönü soyadının alındığını bildirmiştir.

⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, İçtima:4, Cilt 25, İ: 18, C: 1, 17 Aralık 1934, s.202.

Gazetelerde o gün öne çıkan bir diğer haber ise, soyadı inkılâbının bir diğer ayağının gerçekleştirilmesi olarak değerlendirilebileceğimiz lakap ve unvanların kullanımını yasaklayan kanunun Meclis'ten geçtiği yönünde idi. Meclis'te yapılan görüşmelerde kanunun gerekçesini Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya şu sözlerle açıklamıştır: "...*eski devirlerden kalma, bugünkü demokrasi esasına uymayan bazı lakaplar, unvanlar, rütbelere, nişanlar, madalyalar var. Bunların bir an evvel resmi belgelerden kanunun karşısında kaldırılması inkılâbımıza uygun bir hareket olacaktır*"⁴³. Bu kanun ile ağa, efendi, bey, paşa, hacı, hafız, hoca, molla, hanımefendi gibi toplumsal üstünlük oluşturan ve sınıf farkı anlayışına yol açabilecek lakap ve unvanların soyadı olarak alınmasını ve resmi belgelerde kullanılması engelleniyor ve rütbelere, nişanlar ve madalyalar tarihe karışıyor. Bu gelişme basına ise, "*eski devirlerin artığı lakap ve unvanlar kaldırıldı*" manşetleri ile yansıyor⁴⁴. Yunus Nadi konuya bir başyazı kaleme almış ve yazısında hem yeni kanunu hem de soyadı kanununu değerlendirmiştir. Nadi, "bey, ağa efendi hele beyefendi, hanımefendi gibi sözler budununun erkek ve dişi bütün kişileri arasında göze çarpan bir ayrımın yapılmadığını, bu ayırdımın fena kullanım yüzünden ıpsız sapsız bir anlamsızlığa doğru gittiğini" ifade etmiş, başta biraz afallanabileceğini fakat böylesi "iyiye giden" bir süreçte bunların normal olduğuna işaret etmiştir. Soyadı kanunu uygulamalarına da değinen Nadi, soyadı alımlarının biraz "uluorta" gittiğini, bu durumun kanunla hedeflenen "toplumsal karışıklık ve kargaşanın" azaltılması durumunu zora soktuğunu, bir soyadını pek çok kimsenin alma durumunun sıkıntı yaratacağını ifade etmiştir. Yazar, metotlu bir çalışmanın gerekliliğinin altını çizdikten sonra şu öneriyi getirmiştir:

*"Devlet merkezinde bir büro yaparak, tutulacak kocaman bir kütükle bütün yurttaşların soyadlarını orada gözden geçirmek, doğru bulunanları olduğu gibi, doğru bulunmayanları ise, düzeltilme yolunu da göstererek geri göndermek... Bir de soyadlarının ancak yeni buluşlarla daha iyi olacağı düşüncesinde çok ileri gitmemek daha uygun düşecektir. Herkesin öteden beri var olan soyadlarından şimdi dahi kullanılmasında hiçbir fenalık görülmiyenlerin olduğu gibi bırakılmaları elbet en doğru yoldur. Bunu ulusal bir dille buduna (halka) açık söylemek pek yerinde bir iş olacaktır"*⁴⁵.

Soyadı bulmak ve birilerine soyadı vermek konusu ile hayli ilgili olan Atatürk, sevdiği pek çok yakın arkadaşına, dostuna onların özelliklerine göre bulduğu soyadını eliyle yazdığı kâğıtlara imzalayarak, "hediye" etmiştir⁴⁶. Atatürk, İktisat Bakanı sonra da Başbakanı olan Üçüncü Cumhurbaşkanı Mahmut Celal Bey'e "Bayar", çok sevdiği arkadaşlarından, Besim Bey'e "Atalay", tanınmış siyaset adamlarından Hüseyin Vasıf Bey'e uzun boyundan ve kuvvetli bünyesinden dolayı "Çınar", Hasan Tahsin Bey'e Uzer, Ali Saib Bey'e Urfa'da Fransızlara karşı savaşta gösterdiği yararlıklar dolayısıyla "Ursavaş", İbrahim Süreyya Bey'e "Yiğit", Hüsrev Bey'e "Gerede", yakın çalışma arkadaşlarından olan Mazhar Müfit Bey'e "Kansu", eski yaveri ve arkadaşı Salih Bey'e "Bozok", 13 yıl Dışişleri Bakanlığı yapan Dr. Tevfik Rüşti Bey'e Türkiye ile İran arasında sınır olarak kabul edilen Aras nehrinden dolayı "Aras", Ankara Valisi Nevzat Bey'e "Tandoğan" soyadını vermiştir. Vali Nevzat Bey, sistemli, düzgün ve metotlu çalışan, çok erken kalkıp işe başlayan bir insandı. Atatürk ona bu erkenciliğinden dolayı "Tandoğan" soyadını uygun görmüş ve kendi el yazısı ile "Nevzat oldu Tandoğan" ibaresini yazmıştır. Yine, ilk kadın hava

⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, İ: 8, C: 1, 26 Kasım 1934, s.40-41.

⁴⁴ *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1934. *Milliyet*'in konuya ilişkin manşeti ise şu şekildedir: "Mecliste Büyük Gün- Sınıf Farkını Gösteren Unvanlar Yıkıldı"(27 Kasım 1934).

⁴⁵ Yunus Nadi, *Cumhuriyet*, "Ulusal Bir Yürüyüş Daha: Adlar ve Lağaplar", 28 Kasım 1934. Bu konuda benzer içerikli bir başka yazı için bkz. Ahmet Şükrü Esmer, "Bey, Efendi, Ağa..." *Milliyet*, 28 Kasım 1934.

⁴⁶ Nuri Köstüklü, "Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2004,263.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

pilotu Sabiha Hanım'a "Gökçen" soyadını vermiştir⁴⁷. Atatürk'ün soyadını belirlediği bir diğer ünlü kadın ise, Keriman Halis'tir⁴⁸. Atatürk'ün soyadı verdiği bir diğer Cumhurbaşkanı ise Fahri Korutürk'tür. 1935 yılında, Deniz Harp Akademisi Mezunu olan Fahri Sabit Bey, bir akşam Karpiç te yemek yerken maiyetiyle aynı mekâna gelen Atatürk'le karşılaşır, sivil giyimli olan Fahri Bey'i Atatürk'ün yanında olanlar yabancı birisi zannederler. Fakat Atatürk, onun bir Türk genci olduğundan şüphe etmez. Aralarındaki sohbetten sonra soyadı alıp almadığını sorar, Fahri Sabit Bey, henüz soyadı almadığını söyleyince, Atatürk: "Biz bu memlekette bir takım inkılâplar yaptık ve bunların korunmasını şahsiyet sahibi Türk Gençliğine emanet ettik. İşte bu gençlerden biri de sensin, sana Korutürk soyadını versek ne dersin". Fahri Sabit Bey, şükranla kabul edeceğini ve bu soyadını taşımakla, hayatının en büyük şerefini bulacağını söyler. Mustafa Kemal Atatürk, soyadı meselesinde çok hassastır. Kendisinden habersiz veya izinsiz alınan soyadlarını tenkit bile eder. Hatta merhum Fevzi Çakmak'ın "Çakmak" soyadını benimsemesini çok garip bulduğu, yakışmadığını düşündüğü de bilinir⁴⁹.

Halk, kanunla öngörülen idari para cezasının ağırlığı, diğer yandan da medya vasıtasıyla yürütülen yoğun kampanyalar neticesinde, kendisine soyadı aramaya koyulmuştur. Gazeteler öz Türkçe soyadı alanların çoğaldığını, bütün millet derin bir merakla bu işe sarıldığını haber veriyorlardı. Özellikle milletvekillerinin soyadı almaları halka duyuruluyor, bu kimselerin isimleri sütunlarda paylaşıyordu⁵⁰. Gazeteler ve mecmualarda, halkın da bir an evvel olan Arapça, Farsça adları bırakmaları, Öz Türkçe soyadları almaları ve bunun çabuklaştırılması teşvik ediliyor⁵¹, memurlardan ve öğretmenlerden kısa zamanda birer soyadı alarak halka örnek olmaları ve halkın da bir an evvel soyadı alması konusunda önder olmaları isteniyordu⁵². Soyadı kanununun önemi her vesile ile anlatılıyor ve bir an önce soyadı almaları için vatandaşlar öğütleniyorlardı. Öyle ki, kimi gazeteler yorumlarını abartarak, o zaman kullanılan aile lakaplarının bir kısmını diline dolayarak, "utanılacak kadar çirkin" olarak tanımladıkları bu türden adlandırmaları⁵³, Arapça ve Farsça kökenli aile, sülale adlarını bırakmalarını istiyorlardı. Soyadı inkılâbı, halkın yaşamında bir canlılık da meydana getirmiştir. Herkes kendisine, ailesine uygun bir soyadı aramak telaşına düşmüş⁵⁴, özellikle memurlar kanunun akabinde hızla kendilerine soyadı alırken, esnaf da yeni soyadlarına uygun olarak, "dükkânlarına da öz dilden adlar verip, tabelalarını değiştirmişlerdir"⁵⁵. Bu durum, Türkiye'de yaşayan azınlıklara mensup vatandaşları ve İslam dışı cemaatleri de sarmış, bir makalede Türkiye'de yaşayan Yahudilerin de kendilerine öz Türkçe soyadı aldığı konu edilmiştir⁵⁶. "Batu" soyadını alan bu kişinin, diğer Yahudi asıllı kimselere de ön ayak olmak istediğinden bahsedilen yazıda, Yahudilerin bu soyadlarını öz Türkçe olarak seçerek, Türkleşmeğe doğru bir adım attıkları ifade edilmiştir. Yazıda Rum, Ermeni ve Yahudi yurttaşların öz Türkçe adlar takınmakta gayretli olmaları, böylelikle kanunun onları Türk vatandaşlarından ayırmadığına dair sevinçlerini gösterme fırsatları bulunacağı tavsiye edilmiştir⁵⁷.

⁴⁷ Eren Akççek, "Atatürk'ün Verdiği İsimler ve Soyadları Üzerine Bir Deneme"den aktaran "Atatürk'ün Verdiği İsimler ve Soyadları".[http:// www.isteaturk.com](http://www.isteaturk.com). Erişim Tarihi: 22.03.2013.

⁴⁸ Aysun Köktener, *Bir Gazetenin Tarihi. Cumhuriyet*. İstanbul: YKY, 2004, s.38.

⁴⁹ Eren Akççek, "Atatürk'ün Verdiği İsimler ve Soyadları Üzerine Bir Deneme"den aktaran "Atatürk'ün Verdiği İsimler ve Soyadları".[http:// www.isteaturk.com](http://www.isteaturk.com). Erişim Tarihi: 22.03.2013

⁵⁰ *Cumhuriyet*, "Bütün Ulus Soyadı Bulmakla Meşgul", 28 Kasım 1934; *Milliyet*, "Herkes Soyadı Almağa Başladı", 17 Kasım 1934.

⁵¹ "Soyadı Almayanlara..", *Buç*, 23 Mayıs 1936.

⁵² "Herkes Soyadı Aramakla Meşgul", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1934.

⁵³ "Soy Adı", *Ankara Haftası*, 22 Kasım 1934

⁵⁴ "Herkes Soyadı Aramakla Meşgul", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1934.

⁵⁵ "Soy adı", *Ankara Haftası*, 22 Kasım, 1934; "Soyadları, Levha ve Tabelalar", *Zaman*, 22 Aralık 1934

⁵⁶ Gayri Müslim vatandaşların "işlerini tıkırında götürmek isteyenlerin", "Öztürk" gibi soyadları aldıkları iddia edilmiştir (Melih Pekdemir, *Kemalistler Ülkesinde Cumhuriyet ve Diktatörlük -I-*, Ankara: Doruk Yayıncılık, 1997,s.237).

⁵⁷ "Yurttaşlar Sıra Sizin", *Hem Nalına, Hem Mihına, Cumhuriyet*, 29 Kasım 1934. Benzer içerikli bir başka yazı için bkz. (Tekinalp, "Soyadı Yasası ve Ulusal Birlik", *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1934).

Turkish Studies

Kısa sürede bütün ev ve iş yerlerinin sohbet ve ilgi konusu soyadı edinmek olmuştur⁵⁸. Kanunun nizamnamesi yayınlanmadığı ve tescil işlemleri başlamadığı halde halktan gelen yoğun ilgi sonucunda hükümet harekete geçmiş ve İçişleri Bakanlığı vilayetlere bir emir vererek, alınan soyadların kütüklere geçirilmesine yol verilmiştir. Nizamname çıkmadığı halde, ileride karışıklıklar yaşanmaması için üretilen bu çözüm, vilayet buyruğuyla bütün kütük memurluklarına yayılmıştır⁵⁹. Bir müddet sonra da soyadı nizamnamesi kabul edilmiş ve gazeteler uygulamaların netlik kazanması için nizamnamenin tam metnini yayınlamışlardır⁶⁰. Hükümet kanunun yürürlüğe girmesinden sonra da, yapılacak değişiklik ve düzenlemelerin kolaylaştırılmasının önünü açmıştır. Kanunun nasıl uygulanacağını ortaya koyan bir tüzük çıkarılması, soyadının daha kolay kayıt altına alınması için yöntemler geliştirilmesi, beyannameler hazırlanması, dükkân ve ticaret evlerinin tabelalarındaki adların değiştirilmesinden damga resmi alınmaması, din adamlarının hutbeler yoluyla halkın bir an evvel soyadı almasını hızlandırması için görevlendirilmeleri bunlardan bir kaçıdır⁶¹.

Soyadı seçmek için vatandaşa basın yoluyla “adresler” belirtiliyordu. Dil Tarama Dergisi, Besim Atalay’ın “Türk Büyükleri veya Türk Adları” kitabında yer alan Türk isimleri listesi, Türk Dili Araştırma Kurumu’nun Yayınları bunlardan bazıları idi⁶². Öte yandan, İçişleri Bakanlığı’nın talimatıyla dönemin gazeteleri alınabilecek soyadı örnekleri yayınlıyor⁶³ bir yandan da soyadlarını seçenlerin listesini paylaşarak, hatta belli bir ücret karşılığında (30 kuruş), kişi isterse fotoğrafı ile de vererek kampanyayı destekliyorlardı⁶⁴.

Kimi zaman bazı karışıklıklar da yaşanıyordu. Aynı ad, ayrı ayrı kimseler tarafından alınıyordu. *Hâkimiyeti Milliye*’de yayınlanan bir yazıda, konuya değiniliyor ve kanunun çıkış amacını da bir iki kelime ile özetleyen şu uyarıda bulunuyordu: “*Soyadı almaktan maksat birbirimize karışmak değil, birbirimizden ayrılmaktır. Bir ad almış olanlar, bir aileden sayılacaklardır. Ondan sonra herkes kendi adını benzerinden ayırmak için bazı Avrupalı isimlerde olduğu gibi okunmaz harfler kullanmaya başlayacaktır. Türk kelimelerinden sayısız adlar yapılabilir. Henüz başlangıçta iken bu kargaşalığın önüne geçmeliyiz*”⁶⁵. Soyadı seçiminde titiz davranılması ve gelişigüzel tercihler yapılmaması konusuna da oldukça önem veriliyordu. Halk basın yoluyla sürekli bilgilendiriliyordu. Gazetelerin başlıklarının altında soyadlarının titiz seçilmesi için uyarılar bulunuyordu. Zaman zaman soyadı konusu başyazılara da taşınmış, halkın soyadlarını seçerken kanunun amacının dışına çıkılmaması yönünde uyarılarda bulunulmuştur. Bu yöndeki yazılardan biri de Ahmet Şükrü Esmer’in “Soyadları” başlıklı yazısıdır. Kanunun vatandaşlarca tam manasıyla anlaşılmadığını eleştiren yazar, bireylerin soyadları seçimlerini öz ad alır gibi yaptıklarını, bundan dolayı da benzerlikler ve bundan doğan karışıklıkların olacağına işaret etmiştir. Yazar, bir soyadının, bir (aynı) soydan gelenler tarafından alınması gerekliliğinin ve başkalarından ayırt edecek, başkasınıninkine benzemeyen bir soyadının seçilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Ülke nüfusuna göre aynı soyadının alınması sorununun kontrol edilemeyeceğini belirten Esmer, çözüm yolu olarak bir vilayette bir soyadının bir familya tarafından alınmasının temin edilmesini sunmuştur. Yurttaşlara da bu konuda büyük görev düştüğünü ifade eden yazar, soyadları

⁵⁸ *Milliyet*, 26 Kasım 1934.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1934; *Milliyet*, 23 Aralık 1934.

⁶⁰ *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1934; *Milliyet*, 20 Kasım 1934.

⁶¹ *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1934; *Milliyet*, 28 Kasım 1934, 23 Ocak 1935.

⁶² *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1934, 9 Aralık 1934; *Hakimiyet-i Milliye*, 26 Kasım 1934

⁶³ *Milliyet*, 26 Kasım 1934.

⁶⁴ *Kurun*, 29 Kasım 1934.

⁶⁵ 29 Kasım 1934.

seçiminde kafa yorulması sırf güzel ya da beğenilen diye benzer isimlerin seçilmemesini istemiş ve hükümetin bu işi düzene koyması gerektiği sözleri ile yazısını bitirmiştir⁶⁶.

Toplumsal hayatı düzenleme konusunda yapılan bu devrim, dış ülkeler ve dış basın tarafından da ilgiyle izlenmiş ve girişilen bu soyadı kampanyası hakkında “övgü” dolu değerlendirmelerde bulunulmuştur. Örneğin;

Adverol , “Türkiye’de bir soyadı alma kanunu yapıldı. Geçmişe aid ne varsa onu kaldırıp atmakta Türklerin ve yeniliğini gösteren ve andıran her şeyi ulusa mal etmeğe çalışmaktadırlar. Türkler Arap harfleri yerine Latin harflerini aldıkları zaman “büyük değişme” dedik. Bunun bu kadarla kalmayacağını hiç kimse aklına getirmemişti. Hâlbuki şimdi onlar adları yerine eski Türk tarihinden çıkarılmış adları koyuyorlar. Dil temizleme savaşında haklı olan dost Türklerin bu soyadı işi de yeni ve büyük bir değişim daha yapmaktadır”. Kurentol: “Türkiye’nin soyadı kanunu burada birçok kimsenin teaccübünü uyandırdı. Fakat Türkiye’de bizim buralardakine benzemiyen bir realite olduğunu bilenler, Atatürk’ün her teşebbüsünde bir filozof ve bir tarihçi gibi hareket ettiğini takdir ederler. Tarih, bize Türkleri yalnız iyi savaş bilen bir ırk olarak gösterir, aynı zamanda çalışkan, seciye sahibi, doğru bir ulus olarak gösterir. Herkesin gördüğü ve kıskançlıkla beğendiği bir şey varsa o da, Türk değişiminin muvaffakiyetidir. Demokrasinin tembel ve miskinçe sallanışın arkasından gitmeğe mahkûm olan bizler için, Atatürk’ün her teşebbüsü bir ışık gibi doğmaktadır⁶⁷.

Bir müddet sonra ise, kamuoyunun gündemini, “soyadı kavgaları” meşgul etmeye başlamıştır. Basına yansıyan bu çekişmelerden bir örnek, “Çubukçuoğlu” soyadına ilişkindir. Gazeteler bu soyadını iki kişinin aldığı haber verirler. Tartışma o hale gelir ki, taraflardan biri *Kurun’a* bir yazı gönderip, diğerinin vazgeçmesi gerektiğini uzun uzun anlatır. Bu durum başyazılara da konu olmuştur⁶⁸. Asım Us’un, “*Soyadı Çekişmeleri*” başlıklı yazısında, insanların başkalarının soyadını beğenip, onu almanın kanunun amacının dışında hareket edilmesine yol açtığını, aynı zamanda da bir belediye çevresi içerisinde aynı soyadı alınamayacağı yönündeki kanun maddesinin de çiğnendiğini belirtmiş ve halkı bu konuda titiz davranıp, duyarlı olmaya davet etmiştir⁶⁹.

Gazete ve dergiler, soyadı kanunu tarafından tanınan sürenin (2 Temmuz 1936) dolmasına yakın bir zaman diliminde, başyazı ve duyurularla halka uyarılarda bulunmuşlardır. Bunlardan biri şu şekildedir:

“Soyadı Almayanlara”. Soyadı kanununun 2 Temmuz’a kadar soyadı seçerek tescil ettirmeyenler hakkındaki ceza tayin eden maddeleri aynı tarihte meriyet mevkiine girmiş olacaktır. Öğrendiğimize göre; İçişleri Bakanlığı vilayetlere gönderdiği bir tamimde işlerin bitirilmesi için gereken bütün tertibatın alınmasını istemektedir. 2 Temmuz’a kadar soyadı almamış olanların listeleri yapılacak ve bunlara mahallin en büyük mülkiye amirleri soyadı bulup takacaklardır. Bununla beraber 2 Temmuz’a kadar soyadı almayanlar hakkında kanunda para cezası da vardır. Bunlardan 1 liradan 10 liraya kadar ceza alınacaktır. Sicilleri başka yerlerde olanlar, mesela Tekirdağlı olup Edirne’de kaydı olmayan bir yurttaş seçeceği soyadına aid beyannameyi şimdi oturduğu muntikanın nüfus memurluğuna verecek, orası da beyannameyi Tekirdağ’na göndermek suretiyle tescil muamelesi tekemmül ettirilecektir. Gayri Müslim vatandaşlara gelince bunlar mevcut soyadlarını tescil ettirecekler veya başkasını alacaklardır. Para cezası vermemek ve

⁶⁶ *Milliyet*, 27 Ocak 1935.

⁶⁷ *Aktaran Ulus*, 21 Aralık 1934, 1-2.

⁶⁸ *Kurun*, 30 Kasım 1934; 5 Ocak 1934.

⁶⁹ *Kurun*, 5 Ocak 1934.

devletin işini kolaylaştırmak isteyen yurttaşlarımıza bir an evvel soyadı alıp tescil ettirmelerini tavsiye ederiz”⁷⁰.

“Ceza” sözünü duyan halkın nüfus dairelerine hücum etmesi ve işlerin daha karmaşık hale gelmesi üzerine bu defa da şu duyuru ilan ediliyordu:

*Soy Adı- Müracaat Edenler Ceza Vermeyecek- Soyadı için verilen mühlet 2 Temmuz’a kadar olduğundan dün nüfus daireleri haddinden fazla kalabalık olmuş, cezadan kurtulmak isteyen birçok kimseler müracaat etmiş olmak için birer numara almak üzere nüfus dairelerini doldurmuşlardır. Elinde numarası olanlar cezadan kurtulacaklar ve bunların soyadları şimdiden sonra da temsil edilecektir. Hiç müracaat etmiş olanlar mahalle mümessillerince tespit edilip, alakadarlara bildirilecek ve bunlar cezalandırılacaklardır. Kaymakamlar bunlara birer soyadı verecektir. Soyadı işlerinin umumi neticesi yakında dâhiliye vekâletine bildirilecektir*⁷¹.

Soyadı Kanunu’nun uygulanması için öngörülen sürenin bitmesine yakın, nüfus müdürlüklerinin önlerinde çoğalan kuyruklar, artık soyadı esprilerini de beraberinde getirmişti: Tezer, Tezol, Tezver, Tezgör, Tezcan, Tezelden, Canitez, Tezgel... gibi. Halkın yapılan uyarılar karşısında acele edip, bir an evvel soyadı alma telaşesine kapılması ise, fırsatçıların da harekete geçmesine yol açmıştır. 3 Temmuz 1936 tarihli *Açık Söz* şu haberi paylaşıyordu:

“Soyadı Hilekârlığı Yapmışlar”. Soyadı için tayin edilen müddet dün akşam bitmiştir. Bu münasebetle dün akşam memurlar geç vakte kadar çalışmış ve müracaat edenleri tescil etmişlerdir. Şehrimizin muhtelif yerlerinde herkes soyadı almıştır. Kalabalık yüzünden adlarını tescil ettirmeyenler de nüfus dairelerinden birer müracaat vesikası alarak cezadan kurtulmuşlardır. Bugünden itibaren mahalle mümessillerinden de yardım ile soyadı almış olanların tesbitine başlanacak ve netice Dâhiliye vekâletine gönderilecektir. Diğer taraftan bazı açığözler halkın telaşından istifade ederek soyadı kâğıtlarını 25 kuruşa kadar satmağa kalkmışlardır. Hâlbuki bu kâğıtların kıymeti 100 paradır. Bu gibiler hakkında kanuni tatbikata başlanmıştır”.

Kanunun öngördüğü süre dolmasına karşın, soyadı konusu, eskisi gibi sık olmamakla birlikte kamuoyunun gündeminde yer bulmaya devam etmiştir. Örneğin 16 Mayıs 1937 tarihli *Açık Söz*, “Soyadı Almayan Kimse Kalmayacak” başlıklı haberde, soyadı kampanyasına katılmamış kişilerin gündelik hayatlarında karşılaştığı güçlükler dikkat çeken şu ifadelerle yer veriyordu:

“Şimdiye kadar soyadı almamış olanlar, resmi dairelerde işlerini takip edememektedirler. Bu gibiler, postaca da mektupları kabul edilmediğinden soyadı almaya mecbur kalmıya başlamışlardır. Bu sebeple son günlerde nüfus dairelerine soyadlarının tescili için yapılan müracaatlar çok artmıştır. Bunların istidaları nüfus dairelerince; mazeretlerinin tetkiki için idare heyetlerine gönderilmektedir”.

Kanun çıkar, insanlar soyadlarını alırlar, fakat uygulamada sorunlar devam etmiştir, hatta öyle ki, kanunun en büyük teşvikçisi olan gazetelerde Yunus Nadi gibi bazı köşe yazarlarının dahi soyadı kanununa tam manasıyla uymadıkları dile getirilmiştir⁷². Bunun üzerine *Cumhuriyet*

⁷⁰ Buç, 23 Mayıs 1936; 6 Haziran 1936.

⁷¹ *Açık Söz*, 2 Temmuz 1936.

⁷² Yunus Nadi’nin soyadı serüvenini torunu Emine Uşaklıgil şu şekilde aktarmaktadır: “... (Yunus Nadi) gazetesi *Cumhuriyet*’te okurlarına “nadi” sözcüğünün öztürkçede “söz eri” anlamına geldiğini ve bunu soyadı olarak koruduğunu açıklama ihtiyacı duyar. Yunus Nadi, *Cumhuriyet* Gazetesinin 17 Ağustos 1936 tarihli sayısında, makalesinin sonuna düştüğü notta şöyle bir açıklama yapar: “Acaba henüz bir soyadı almadım mı diye düşünen okuyucularıma cevaben, öztürkçede söz eri manasına geldiği tahkik ve tesbit edilen Nadi’yi soyadı olarak dahi aynen muhafaza etmiş bulunduğumu beyan ederim”. Dino ailesinden naklen öyküyü aktaran Yaşar Kemal’e göre ise, Aralık 1893 ila Mart 1906 arasında Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti’nin valisi olan Abidin Paşa, her yıl Mekri’deki ahababı Faralyalı Hacı Halil’in de yardımıyla gelecek vaat eden çocukları saptayıp bunları Rodos’taki Süleymaniye Medresesi’ne gönderir ve orada

Gazetesi Kurucusu Yunus Nadi, "Abalıoğlu" soyadını almak ve soyadı ile yazmak zorunda kalmıştır. Ancak, gazetelerin soyadları üzerine bütün teşvik edici yönlerine rağmen, ihmalkârlıkları o kadar devam eder ki, 1940 yılında bile Basın Yayın Umum Müdürü Burhan Belge tarafından yayın organlarına, haber ve yorumlarda kişilerin soyadlarının verilmesine yönelik bir uyarı tamimi göndermek zorunda kalmıştır⁷³.

Soyadı Kanunu'na halk tarafından kayda değer hiçbir itiraz yöneltilmemiştir. Çünkü bu kanun ile insanların tanınması kolaylaşmış, karışıklıkların önüne geçilmiştir. Bu konudaki değişiklikler aile reisliğinin erkeğin üzerinden alınması ve kadına kızlık soyadını da taşıyabilme hakkının verilmesi ile evliliğin feshi veya boşanma hallerinde çocuğun babasının seçtiği veya seçeceği adı alacağına ilişkin hükmün iptal edilmesidir. Mernis, e-devlet uygulamaları, elektronik nüfus cüzdanları derken günümüzde artık pek çoğumuz için neredeyse hiçbir şey çağrıştırmayan, sanki binlerce yıldan beri böyle bir soyadı ile anılıyormuşuz gibi, üzerinde bile durmaya gerek duymadığımız soyadı konusu, aslında Atatürk Cumhuriyeti'nin en son ele aldığı inkılaplardan birisidir ama en yerleşik hale gelenidir⁷⁴.

Sonuç

Milli Mücadele ile birlikte yeni, çağdaş bir devlet kurma idealini benimsemiş olan Mustafa Kemal ve arkadaşları, savaşın hemen sonrasında oluşturdukları yeni devletle birlikte, arzu ettikleri yeni toplumun inşası mücadelesine de girişmişlerdir. Sınıfsız, imtiyazsız ama çağdaş bir toplum kurma hedefinin önündeki engelleri kaldırma çabalarından biri de soyadı kullanımının zorunlu hale

okumalarını sağlanmış. Günlerden bir gün Abidin Paşa'ya mükemmel hatim indirerek ünlenmiş bir gençten söz edilmiş. "Getirin bakalım onu, bu çocuğu bir de ben dinleyeyim" demiş paşa, Sonra da sesinin güzelliği nedeniyle "nidadan" mülhem "Nadi" adını önermiş. Yakıştırma olsa dahi, öykü hoş. belki de Mesnevi Şerif'i tercüme ve şerh etmiş, tasavvuf yoluna girip Halvetiyye tarikatının İstanbul'daki Merkez Efendi dergahının potişini Nureddin Efendi'nin müridi olmuş Abidin Paşa'nın bizzat kendisi, yazar olmaya niyetli ve bu konuda kabiliyetli gördüğü ve desteklediği gence hem Yunus hem Nadi takma adlarını önermiştir. Şunu da düşünmek mümkündür: Abidin Paşa onun ülkenin zor zamanlarında kalemini kendisinin değer verdiği ilkeler için oynatabileceğini düşünmüş, ümit bağladığı ve benimsediği bu gence yakışacak bir isim bulmak istemişti. Dayım Nadir Nadi, anılarında Nadi-Abalıoğlu soyadı meselesine açıklık getiriyor. Anlattıkları, dedemin İnönü'yle arasındaki tatsız ilişkilere delil. Bir gün CHP Genel Sekreterliği'nden Yunus Nadi'ye bir haber gelir: Milli Şef soyadını kullanmayan yazarlara sinirlenmektedir. Kısa zamanda bir soyadı almayanlar yakında yenilenecek seçimlerde aday gösterilmeyecektir. Hatta bu konuyu son derece önemseyen İnönü işini gücü bırakıp Halide Edib ile eşi Adnan'a Adivar soyadını kendisi bulmuştur. Gençliğinden beri Yunus Nadi adını kullanan dedem, yorgun, üzgün ve hastadır. Böyle bir mesele nedeniyle bir kez daha İnönü'nün hışmına uğramayı göze alamaz ve 14 Şubat 1939'da yayımlanan yazısını ilk defa Yunus Nadi Abalıoğlu olarak imzalar. 1943 seçimlerine gelince, sandık başına giden Muğla halkı, İnönü'nün dedemden hoşlanmadığını bildiğinden, neme lazım diyerek Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi yerine İnönü tarafından aday gösterilen Cumhuriyet gazetesi yazı işleri müdürü Feridun Osman Menteşoğlu'nu seçer. Menteşoğlu'nun adaylığını koyan da yine "değişmez genel başkan" değil midir? O halde mesele yoktur" (Emine Uşaklıgil, *Benim Cumhuriyet'im*. İstanbul: Everest Yayınları, 2011, s.21-23; Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Dördüncü Basım, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1991, s.239-240).

⁷³Günvar Otmanbölük, *Babiali'nin Yarım Asırlıkları*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1986, s.216.

⁷⁴Erik Jan Zürcher, devrimlerin benimsenmesi hususunda farklı düşünmektedir. Ona göre, yazarlar Türk toplumundaki değişimin kapsamını olduğundan fazla değerlendirmekteydiler. Reformlar, Türk halkının büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin yaşamını hemen hiç etkilememişti. Anadolu bir köylü ya da çoban hiç fes giymemişti, bu yüzden fesin kaldırılmasından dolayı özel bir endişeye düşmemişti. Karısı peçe örtünmezdi, bu nedenle peçe örtünmenin engellenmek istemesi o ve karısı için bir anlam ifade etmiyordu. Ne okuyabiliyor ne de yazabiliyordu, bu sebepten harflerin dünyası onun için önemsizdi. 1934 yılında soyadı almak zorunda kalmıştı, ama bütün köylüler (bugün de) ilk isimlerini kullanmayı sürdürmekte ve sadece resmi amaçla kullanmaktadır (*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*.7. Baskı. Çev: Yasemin Saner Gönen. İstanbul: İletişim, 2000, s.281). Bu görüşe karşılık olarak, devrimlerin ve buna bağlı uygulamaların İslamiyet'in Türk toplumundaki gücünün idari ve yasal alanlar ile zayıflatıldığı ve bunların İslamiyet'in toplumdan tasfiyesi açısından yeni rejimin en devrimci eylemleri idi. Alfabenin, haftalık tatil gününün ve takvimin değiştirilmesi ile fes giymenin yasaklanması önemsiz gibi gelse de, aynı doğrultuda atılmış adımlardı. Bir bütün olarak alındığında bu reformlar Osmanlı İslam uygarlığının simgelerini yıkıp yerine, Batıdaki karşılıklarını koymayı amaçlamaktaydı (Binnaz Toprak, "Dinci Sağ", *Geçiş Sürecinde Türkiye*. Der: İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak. Çev: Aydın Pesen. Dördüncü Baskı. İstanbul: Belge Yayınları, 2003, s. 244).

Turkish Studies

getirilişi olmuştur. Kullanılagelen lakap, unvan vb. eski soyadı biçimlerinin toplum içerisinde yarattığı eşitsizlikler ve resmi işlemlerde yaşanan kargaşalıklar, Batı modernleşmesini benimseyen bir yönetim için ciddi bir engel teşkil etmekte idi. Bu nedenle yönetim bu konuda hemen harekete geçmiş ve bir karar almıştır. Pek çok araştırmacının da günümüzde ifade ettiği gibi, Türk modernleşmesi kaynağını halktan alan bir süreç olmaktan uzaktır. Daha ziyade alınan kararların halka kabul ettirilmesi ve uygulattırılması biçiminde yaşanmıştır. Soyadı kullanımının zorunlu hale getirilmesi de böyle okunması gereken bir düzenlemedir. Soyadı Kanunu'nun Meclis'e teklif olarak sunumundan önce başlayan bu "siyasal iletişim" süreci, kanunun Meclis'ten geçirilmesi ile hız kazanmış, yönetimin direktifleri ile şekillendirilerek halk konuya kanalize edilmiştir. Bu iletişim sürecinde basın rolünü göz ardı etmek ise mümkün değildir. Basının, kuşkusuz biraz da yöneticilerin bu yöndeki yönlendirmeleriyle, konuya ilgisi büyük olmuş, kamuoyunun gündemini, ilgi ve katılımını bu yönde canlı tutmuşlardır. Basının burada haber verme, haberdar etme ya da bilgilendirme işlevlerinin bir adım ötesine geçip, kamuoyu yaratma, toplumsallaştırma ve eğitim işlevlerini de üstlendiğine tanık oluyoruz. Günümüzde soyadı kullanımının yerleşikliği ve dolayısıyla resmi işlemlerin oldukça düzgün işlediği göz önüne alındığında ise, bu siyasal iletişim kampanyasının hedefine ulaştığı kanaati yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- ARTAN Gündüz, **Takma Ad- Soyadı - Rumuz Dizinleri (Tanzimat'tan Günümüze)**, Türk Kütüphaneciler Derneği İçel Şubesi Yayınları: 1, Mersin 1994.
- CHP GENEL SEKRETERLİĞİ YAYIN BÜROSU, **CHP'nin Temel İlkelerinden. Devletçilik – Halkçılık**, Rüzgârlı Matbaa, Ankara 1965.
- ÇALIK M. Kemal, **Türk Ad ve Soyadı Sözlüğü**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1989.
- DOĞANER Yasemin, "Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar", (Ed: Ayten Sezer), **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003, s.316-343.
- İNAN Rauf M., "Gazi'nin (Atatürk'ün) Halkçılık Ülküsü Halkevleri ve Sonrası", **Belleten Atatürk Özel Sayısı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Cilt: LII, Sa. 204, (Kasım 1988), s. 869- 911.
- KOCATÜRK Utkan. "Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri", İnternet Adresi: <http://www.atam.gov.tr>.
- KONYAR Hürriyet, **Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler**, Birinci Basım, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1999.
- KÖKTENER Aysun, **Bir Gazetenin Tarihi.Cumhuriyet**, YKY, İstanbul 2004.
- KÖSTÜKLÜ Nuri, "Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar", (Yazarlar: Durmuş Yalçın vd.), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s.249-267.
- LEWIS Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev.:Metin Kırathı, 8. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV. Dizi - Sayı 8, Ankara 2000.
- MARDİN Şerif, "Atatürk Devrimlerini Hazırlayan Faktörler (Siyasi Batılılaşmamızda Üç Engel)", (Der.: Mümtaz'er Türköne/ Tuncay Önder), **Türkiye'de Toplum ve Siyaset. Makaleler 1**, 9. baskı. İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 161- 180.

- MARDİN Şerif, “Atatürkçülüğün Kökenleri”, (Der.: Mümtazer Türköne/Tuncay Önder), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset. Makaleler 1**, 9. baskı. İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 181-188.
- MARDİN Şerif. “Türkiye’de Gençlik ve Şiddet”, (Der.: Mümtaz’er Türköne/ Tuncay Önder, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset. Makaleler 19**. baskı, İletişim Yayınları İstanbul 2002, s. 251-289.
- NADİ Nadir, **Perde Aralığından**, Dördüncü Basım, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1991.
- NİMETULLAH Halil, **Halkçılık ve Cumhuriyet ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti**, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1930.
- OTMANBÖLÜK Günvar, **Babıali’nin Yarım Asırlıkları**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1986.
- PEKDEMİR Melih, **Kemalistler Ülkesinde Cumhuriyet ve Diktatörlük -1**, Doruk Yayıncılık, Ankara 1997.
- ŞAPOLYO Enver Behnan, **Türk Soyadı, 3396 Türk Adı**, Köyhocası Matbaası, Ankara 1935.
- TEZMEN Naim, **Tatbikatta İsim – Yaş Tashihi Davaları ve İlgili Mevzuat**, Aklaya Matbaası, İstanbul 1962.
- TİMUR Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2001.
- TOPRAK Binnaz, “Dinci Sağ”, (Der.: İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Çev.:Aydın Pesen), **Geçiş Sürecinde Türkiye**. Dördüncü Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 2003, s. 237-254.
- TURAN Şerafettin, “Atatürkçülük/Kemalizm”, (Der.:Nazife Güngör), **Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara 2007, s. 25- 88.
- UŞAKLIGİL Emine, **Benim Cumhuriyet’im**, Everest Yayınları, İstanbul 2011.
- YERASİMOS Stefanos, “Tek Parti Dönemi”, (Der.: İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Çev.:Aydın Pesen), **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Dördüncü Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 2003, s. 76- 111.
- YÜCEL Tahsin, “Atatürk ve Devrimleri”, (Der.: Nazife Güngör) **Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara 2007, s.153-156.
- ZÜRCHER Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, (Çev.: Yasemin Saner Gönen), 7. Baskı, İletişim, İstanbul 2000.

Arşiv

TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Kütüphanesi arşivinden elde edilmiştir.

Gazeteler

Açık Söz, Ankara Haftası, Buç, Cumhuriyet, Kurun, Milliyet, Hakimiyet-i Milliye, Ulus, Zaman gazeteleri TBMM Kütüphanesi arşivinden taranmıştır.

İnternet Adresleri

[http:// www. biyografi .net.](http://www.biyografi.net)

[http:// www.isteaturk.com.](http://www.isteaturk.com)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

[http: www.sabah.com.tr.](http://www.sabah.com.tr)

[http: //www. tr.wikipedia.org.](http://www.tr.wikipedia.org)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013